

ПОБОЖІЙ С.І.

Ю.М.БРАЗОЛЬ-ЛЕОНТЬЄВА І М.Ф.СУМЦОВ
(з історії колекціонування на Сумщині)

У статті подається архівний документ, з якого автор робить висновок про склад зібрання художниці Юлії Бразоль-Леонтьєвої. Коментар документу подається на тлі мистецького життя Лебедина другої половини 1910-х років.

Вивчення життєвого шляху і творчого доробку забутих, маловідомих художників стає дедалі актуальнішим. Історія мистецького життя Сумщини збагатилась останнім часом іменами К.Власовського, Ю.Бразоль-Леонтьєвої, О.Красовського, Б.Комарова. Разом з тим, нові архівні документи здатні поставити в тупик дослідника, руйнуючи його концепції або ж, навпаки, відкриваючи нові перспективи у вивченні його творчості. Про один такий архівний документ і піде мова у статті.

Про те, що колекціонування займало значне місце у житті художниці Юлії Миколаївни Бразоль-Леонтьєвої (1856 - після 1918), свідчить архівний документ, її лист до харківського вченого, літературознавця і мистецтвознавця Миколи Федоровича Сумцова (1854-1922), який зберігається у Центральному державному історичному архіві України (м.Київ). Ось його текст: *“Глубокоуважаемый Николай Федорович! Приношу Вам мою искреннюю благодарность за Ваше предложение прийти мне на помощь издать собранные мною шестьсот малороссийских рисунков. К крайнему моему сожалению условия издательства не вполне подходят мне, поэтому прошу меня извинить, если я на время принуждена обождать издать те родные украинские рисунки, которые я в течение 17 лет очень усердно собирала. Надеюсь лично переговорить с Вами, сделать условия издания более для меня подходящими. С глубоким уважением и почтением готовая к услугам Юлия Леонтьева”* [1].

Звернення Юлії Миколаївни до поважного вченого було очевидно обумовлено тим високим авторитетом Миколи Федоровича, який склався у Харківському університеті та Слобожанщині. Будучи головою Харківського історико-філологічного товариства, він приділяв значну увагу українській культурі, знавцем і популяризатором якої був. До кола його захоплень входили й питання мистецтва, які знаходили висвітлення на сторінках українських часописів, газет та в університетських лекційних курсах. М.Сумцов неодноразово бував на Сумщині. Здійснені ним поїздки на Лебединщину та Охтирщину під час підготовки XII Археологічного з'їзду в Харкові свідчили про інтерес вченого до українського народного та професійного мистецтва.

Цей документ не тільки дає відповіді, але й ставить перед дослідником питання. З нього дізнаємося про те, що, по-перше, до зібрання Юлії Миколаївни входило 600 малюнків українських художників або ж таких зображень, що мали відношення з сюжетного боку (тематично) до України; по-друге, вона мала намір видати їх, познайомивши таким чином широкий загал з результатами своєї 17-річної колекціонерської діяльності; по-третє, скоріше за все, Ю.Бразоль-Леонтьєва першою звернулася до М.Сумцова з проханням допомогти їй знайти видавця малюнків, але умови були не сприйняті лебединським колекціонером і скоріше за все, вони стосувалися фінансової частини; по-четверте, характер зібрання (*“родные украинские рисунки”*) вказує на самоідентифікацію збирача з українською культурою.

Лист не датований, але можна зробити припущення, що він був надісланий у другій половині 1900-х - першій половині 1910-х років. Разом з тим виникає питання щодо подальшої долі цих малюнків. Якщо адресатом листа є художник і збирач Ю.М.Бразоль-Леонтьєва (автор дотримується саме такої думки), то вірогідними є дві

версії подальшого перебігу подій. Під час зміни влади у 1918-1919 рр. частина творів (малюнки) із зібрання були розкрадені. Їх могла забрати сама Ю.Бразоль-Леонтєєва, покинувши Лебедин. Подібний висновок підкріплюється й тим, що жодної роботи з її колекції декоративного мистецтва, наприклад, не було показано на Першій виставці української старовини. З цієї причини у Лебединському художньому музеї відсутні твори графіки та живопису художниці з української тематики. Скоріше за все, спланувавши від'їзд із Лебедина разом з О.Леонтєєвим у разі несприятливого перебігу обставин політичного характеру (тобто встановлення радянської влади), вона відібрала найбільш цінні речі з колекції (про які йшлося вище у листі до М.Сумцова), а також деякі власні етюди, які мали для неї мистецьку та меморіальну цінність [2].

В останні роки життя Ю.Бразоль-Леонтєєва проживала у с.Рябушки, в маєтку її чоловіка, а потім у Лебедині. У серпні 1918 р. у цьому слобожанському місті відкрилася друга виставка творів Ю.Бразоль-Леонтєєвої. Уперше вона познайомила широкий загал зі своїм мистецьким доробком у Санкт-Петербурзі (1910). Експозицію виставки, основу якої склали живописні, графічні та скульптурні роботи, а також етнографічна колекція, розмістили у будинку Лебединської чоловічої гімназії. Так само і в Санкт-Петербурзі глядачі мали змогу ознайомитися не тільки з мистецькими творами, але й з колекціонерськими пристрастями Юлії Миколаївни.

У цей непростий у політичному відношенні час у повітовому місті Лебедин вирувало культурне життя. Крім виставки творів Ю.Бразоль-Леонтєєвої, у серпні цього ж року в будинку земської управи Лебедина відбулася Перша виставка української старовини. Влаштовано її було за безпосередньої участі мистецтвознавця С.Таранушенка - уродженця Лебедина. Він підготував і каталог виставки. В її експозиції широко були представлені речі декоративно-ужиткового мистецтва, живописні та літературні твори [3]. Серед них треба відзначити офорт Т.Шевченка *"Варенушині приятелі"* та рукопис його вірша *"Садок вишневий коло хати"* [4]. Цілком імовірно, що саме ці твори були подаровані поетом Н.Хрущовій, гостем якої 7 і 8 червня 1859 р. на хуторі Лихвине був поет [5]. Офорт зберігається зараз у фондах Сумського обласного художнього музею і має дарчий напис: *"Наталії Олександрівни Хрущової на пам'ять 8 іюня 1859 Т.Шевченко"*. У Лебединському міському художньому музеї ім. Б.К.Руднева зберігається невелика акварель роботи невідомого художника, на якій зображено подружжя Хрущових [6].

Слід зазначити, що колекціонування предметів старовини і мистецьких творів було важливою складовою культурного процесу кінця XIX - початку XX ст., пов'язаного з інтересом до української історії та культури серед інтелігенції. Важливим чинником стає й ознайомлення широкого загалу з результатами збирацької діяльності через експонування на виставках. Наприклад, декілька творів з приватного зібрання Варвари Василівни Капніст було показано на історико-художній виставці портрета у Санкт-Петербурзі в 1905 р. На виставці Товариства харківських художників у 1910 р. глядачі ознайомилися з колекцією орнаментів з українських вишивок, яку збрала Є.Сердюк [7]. Чимало цінних у мистецькому та історичному відношенні предметів декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва експонувалося на Першій виставці української старовини у Лебедині в 1918 р. з приватних збірок В.Капніст, В.Демченко, О.Красовського, К.Сучкової-Заліської. Про успіх виставки свідчило також і бажання земства видати у подальшому ілюстрований каталог виставки. Проте у каталозі цієї виставки відсутні експонати із збірки Ю.Бразоль-Леонтєєвої.

Значний внесок у розвиток культурного життя Лебедина зробило Товариство шанувальників красних мистецтв, яке у своїй діяльності переслідувало культурно-просвітницьку мету. У цей же час у Лебедині відбулися збори цього товариства [8]. Влітку цього ж року були організовані *"Українські курси"*, де читалися лекції українською мовою з питань історії, літератури та мистецтва. Лекції з історії України читав Г.Хоткевич, з історії

мистецтв - приват-доцент Харківського університету С.Таранушенко. Як відзначалося у газетному повідомленні, *“на лекціях Таранушенка по вивченню мистецтв України курсисти відвідують старовинні церкви міста, розглядають старовинний живопис та архітектуру храмів, креслять плани церков”* [9].

У листопаді 1918 р. в Лебедині відкрився музей. Його організатор і перший директор Б.К.Руднев (1879-1944) деякий час працював у Музеї красних мистецтв Харківського університету, набуваючи там музейного досвіду. На початку своєї діяльності у Лебедині доклав чимало зусиль щодо порятунку від грабіжників приватних мистецьких зібрань та колекцій. Він же залишив відомості про життя і творчість Ю.Бразоль-Леонтьєвої, в яких дав доволі невисоку оцінку творчому доробку лебединської художниці: *“Почти все работы Бразоль-Леонтьевой, - зазначав Б.Руднев, - работы художницы-дилетантки, невысокого достоинства”* [10]. Проте, не дивлячись на це, Лебединський міський художній музей зберіг твори Юлії Миколаївни, деякі з них знаходяться нині у постійній експозиції музею.

Який висновок можна зробити? Лист Ю.Бразоль-Леонтьєвої до М.Сумцова підтверджує широту колекціонерських пристрастей дописувача. Не тільки предмети, привезені нею з країн Далекого Сходу, Азії та Африки знаходилися у центрі її уваги. Значне місце у зібранні Юлії Миколаївни посідали твори українських (російських ?) митців, які вона цілеспрямовано збирала багато років. Залишається відкритим питання щодо подальшої долі цих малюнків.

1. Центральний державний історичний архів України у м.Київ, ф.2052, оп.1, спр.1441, арк.1.

2. *Побожій С.І.* Юлія Бразоль і Сумщина. Історико-краєзнавчі аспекти у дослідженні творчості художниці / С.І.Побожій // Сумська старовина. - 2008. - №XXV. - С.207.

3. Земские известия (Лебедин). - 1918. - 10 августа. - №30. - С.4. (Газета “Земские известия” виходила в Лебедині тричі на тиждень під час окупації міста австро-німецькими військами. Див.: Неповторні миттєвості. З історії Лебединщини: зб. - Суми, 1994. - С.5).

4. Продление Украинской выставки // Земские известия (Лебедин). - 1918. - 24 августа. - №36. - С.4.

5. *Кравченко В.І.* Лебединські зустрічі Кобзаря / В.І.Кравченко // Шевченко і Сумщина: тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка. - Суми, 1989. - С.14-16.

6. “Наче він жив у Лебедині...”. Каталог художньої виставки, присвяченої 173-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка / авт. вст. ст. С.І.Побожій; уклад. Л.С.Костюченко. - Суми, 1987. - С.5.

7. Каталог XIII-й виставки картин Товарищества харьковских художников. - Харьков, 1910. - С.16.

8. Про це див.: О собраниях О-ва любителей изящных искусств // Земские известия (Лебедин). - 1918. - 6 августа (24 июля). - №28. - С.3.

9. На украинских курсах // Земские известия (Лебедин). - 1918. - 3 августа. - №27. - С.4.

10. *Руднев Б.* Відомості про картини, які були видані з музею на вимогу німецької комендатури. Лист Лебединського художнього музею №13 від 12.08.44 // Науковий архів Сумського художнього музею ім. Н.Онацького, ф.1, оп.1, спр.2, арк.20.

Побожий С.И. Ю.Н.Бразоль-Леонтьева и Н.Ф.Сумцов (Из истории коллекционирования на Сумщине)

В статье публикуется архивный документ, на основании которого автор делает вывод о составе собрания художницы Юлии Бразоль-Леонтьевой. Комментарий документа подается на фоне художественной жизни Лебедина второй половине 1910-х годов.

Pobozhiy S.I. Y.Brazol-Leontyeva and N.Sumtsov (From the history of art collections in the Sumy region)

The article offers an archive document, which brings the author to the conclusion about the composition of collection belonging to the artist Y.Brazol-Leontyeva. The document's commentary is given on the background of the art life of Lebedin in the second half of 1910-ies.